

Tízparancsolat

Lekció: Mt. 26.57-27.2

Textus: 2Móz. 20.16

2008. február 10.

Gazdagrét

Hazug beszéd és nyilvános élet

Az elmúlt héten szoltunk a Tízparancsolat záró részéről, a „ne kívánd”-ról. Láttuk, hogy abban a dokumentumban, amely az alapja Isten az ő népével, Izraellel kötött szövetségének, az Úr nemcsak a külső viselkedést, hanem a szív belső indulatát is maga elé állítja. Megváltott népe tagjaitól nem csak azt követeli meg a másik emberrel való kapcsolatában, hogy tisztelje a szülőket, ne öljön, ne lopjon, ne legyen házasságtörő, hanem azt is, hogy ne legyen gonosz, irigy indulat a szívében. Ha a parancsolatok java része a tettekre vonatkozik, befejező része pedig a kívánságra, e kettő között láthatjuk a kilencedik parancsolatot, ami a beszédet illeti. Amint az Istenhez fűződő köteleességek közül egy a beszédet érintette (nevét hiába fel ne vedd), úgy a másik emberhez fűződő kapcsolatunkban is döntő szerepe van a szónak.

A kilencedik parancsolatot így szokták összefoglalni, summázni: „Ne hazudj!” Ha nehéz volt megszólalni a mai Magyarországon a „ne lopj” parancsolatáról – hiszen mindennapos és gátlástalan „lopás” zajlik az országban – mit mondhatunk a „ne hazudj”-ról? A hazugságnak csak ott van (elítélendő) jelentése, ahol elismerik az igazság létét, és ez az utóbbi egyre gyengébb alapokon áll. Létezik-e olyan morál ma Magyarországon, amelynek alapján az igazmondás felébe kerülhet a hazugságnak? Vannak-e olyan emberek, léteznek-e olyan közösségek, akik hiszik, hogy tőlük függetlenül van igazság és hamisság, létezik jó és rossz, és ezt a világot, valamint a benne élőket nemcsak egyedül az érdek irányítja? Mert ha nem létezik más, csak érdek, akkor nincs jelentősége sem igazságnak, sem hazugságnak, akkor az igaz beszéd elkopik, feloldódik, semmivé, de legalábbis nevetséges és felesleges kategóriává válik. Bizonyos vagyok abban, hogy léteznek közösségek és emberek, akiknek van morális tartásuk, mégis azt érezzük, hogy mintha egyre inkább egy olyan világban élnénk, amelyben borulnak az evidenciák...

I. A parancsolat bibliai kifejtése

„Ne tanúskodj hamisan felebarátod ellen!” A megfogalmazás egyértelműen a bíraskodás helyzetére mutat. A tanú szerepe a bírói eljárásban hasonló jelentőséggel bírt az ókorban, mint napjainkban. A tanú hatalmába kerül a másik ember, annak jó hírneve, vagyona, szabadsága, de – az akkori világban – akár az élete is. Ezért kellett, hogy minden bírósági ügyben két vagy három tanú egybehangzóan valljon Izraelben (5Móz. 17.6, 19.15). A törvény azt is tartalmazta, hogy amennyiben halálos ítélet született, a tanúknak kellett elsőként részt venni a kivégzésben (5Móz.17.17), hiszen ők azok, akik személyesen meggyőződhetek az elítélt bűnös voltáról. A tanúság intézményét védte az a törvény is, amely szerint ha egy tanúról kiderült, hogy hazudott, az lett a büntetése, ami a szóban forgó ügyben a gyanúsítottra várt volna (5Móz.19.16-21). Mózes törvénye nagyon jól ismerte az ember szívét, bűnös természetét, amelynek következtében könnyen beleesik a hamis tanúzás bűnébe. Felhívja a figyelmet arra, hogy se a hazug többség nyomására, se azért, mert ellenségedről van szó, se anyagi haszon – azaz megvesztegetés – reményében ne ferdítsd el az igazságot (2Móz.23.1-9). A tanú kezében van a másik ember jó hírneve, vagyona, szabadsága, élete, ugyanakkor a tanú Isten kezében van. Az élő Isten előtt kell, hogy elszámoljon azzal, amit mond. Erre figyelmezteti Isten Izraelt a kilencedik parancsolatban. Amennyiben Istent nem veszik komolyan, és a hamis tanúzást megtűrik egy közösség

életében, a közösség élete ellehetetlenül. A kilencedik parancsolat ettől a kártól, rombolástól, pusztulástól akarja megőrizni Isten népének a közösségét, és annak intézményeit. Ahol megtűrik a hazugságot, ott nem virágozhat igazságosság és béke.

A kilencedik parancsolat értelmezése és alkalmazása azonban nem marad meg az ítékezés összefüggésében, még ha elsődlegesen oda is tartozik. Hamar megtörténik kiterjesztése a hazugság más helyzeteire, formáira is. Hiszen nem csak tanúként tudjuk hazugsággal elnyomni, megkárosítani a másik embert, hanem az élet számtalan más helyzetében is. A parancsolat így tilt minden félrevezető, rágalmozó, üres és hazug beszédet, hangozzék az formális vagy informális helyzetben, tudatosan vagy úgy, hogy észre sem vesszük, valójában mit teszünk. Pozitívan fogalmazva pedig: az élő Isten, aki maga az igazság, igaz, tiszta és őszinte beszédet követel népétől, olyan beszédet, amely a másik ember javát szolgálja. Mindennek a jelentőségét és komolyságát egy teológustól vett idézettel kívánom összefoglalni: *„Amikor az emberek úgy csűrik és csavarják a nyelvet, hogy az saját céljait szolgálja, az emberi társadalmi létezés legfőbb forrását szennyezik. A nyelv a kultúra, az emberi közösség elsődleges alapja. Amikor többé nem bízhatunk a beszédben, amikor a szavakat félrevezetésre használják és már nem fedik normál jelentésüket, az egész közösség a legsúlyosabb veszéllyel néz szembe. ... Ez az oka annak, hogy egy propagandisztikus, vagy sovíniszta, vagy ideologikusan kontrollált sajtó olyan nagy veszélyt jelent a társadalom minden intézményére nézve.”* (W. Harrelson: *The Ten Commandments and Human Rights*, 146)

Ezekkel a mondatokkal megérkeztünk a mába. Nyilvános, avagy közéletünk tele van hamis beszéddel, tele van eltorzított igazságokkal, féligazságokkal, a szavak csűrésével-csavarásával. Harrelson szavaival élve: a társadalmi együttélés ezen alapvető forrása, a nyelv, a beszéd súlyosan elszennyeződött. Természetesen nem magától, hanem tőlünk, hazug emberektől. És míg ennek a parancsolatnak bőséges mondanivalója van mindannyiunk számára egyéni életünk és személyes valóságunk szintjén – amivel egy másik alkalommal foglalkozunk majd – a mai napon a nyilvános beszédre, annak befogadására és továbbadására fogunk koncentrálni.

II. A nyilvános beszéd és a kilencedik parancsolat

Hatalmas erők vannak, amelyek eltorzítatják velünk az igazságot. Ilyenek az érdek, a nyereség- és hatalomvágy, a gyűlölet, a bosszú, a félelem. Ugyanakkor mindezek hatására nemcsak az igazságot torzítjuk el, hanem mi magunk is eltorzulunk; képtelenek leszünk felismerni az igazságot. Nem csak annyi történik, hogy egy bizonyos helyzetben az ember jól felfogott érdekében hazugságot állít a másiról, hanem arról is, hogy ezzel együtt elveszít valamit az igazság felismerésének és kimondásának kegyelméből. A másik oldalról nézve: azon, aki a hazugságot választja saját érdekei miatt, erőt és hatalmat vesz a hazugság. Szolgájává lesz, és a következőkben már nem meri, vagy nem képes vállalni az igaz beszédet. Nem meri, mert kiderül korábbi hazugsága – és ez a szolgaság -, vagy nem képes, mert a hazugság elvakította, megrontotta a bensőjét, képtelenné tette az igazság felismerésére. Ha egy társadalomban elszabadulnak ezek az erők, felborul a társadalmi közösség, a kapcsolatok normális működése, a társadalmi intézményekben való bizalom. Az elveszett bizalom helyébe még erőteljesebben benyomul az érdek, az erőszak, az önzés, és így a hazugság, és az ördögi spirál folytatódik.

A mai magyar társadalom egy ilyen spirálban vergődik – hosszú-hosszú ideje, de különösen az elmúlt másfél évben. Természetesen jelen van a hamis beszéd az élet számos területén, de nem kerülhetjük meg a kérdést, hogy mit jelent a kilencedik parancsolat nekünk, Isten megváltott népének, a mai politikai és média viszonyok között. Aktuális a parancsolat a gazdasági életben is. A múlt héten tárgyalt „ne kívánd” összefüggésében a „ne

hazudj felebarátodnak” komoly kérdéseket fogalmaz meg a reklámszakembereknek, kommunikációs szakembereknek, nemkülönb a kereskedőknek. Mit és milyen stratégiával, kommunikációval kívánunk eladni? Igazat állítunk-e, és ha nem, mit tehetünk? Hogyan viszonyuljunk a konkurenciához, aki esetleg még nagyobb hazudik? Siker-e, ha embereket sikerül félrevezetni, és ezzel több profithoz jutni? De mivel elsősorban nem reklám- és kommunikációs szakemberek, valamint kereskedők vagyunk, a kilencedik parancsolat nyilvános életben való jelentőségét egy olyan területen kívánom tárgyalni, amely mindannyiunkat érint, és ez a politika és a hozzá kapcsolódó média világa. Mindannyian tisztában vagyunk, sőt, elszenvetői vagyunk annak a szennyezésnek, bizalomvesztésnek, pestisként terjedő kórnak, ami elárasztja nemzetünket.

A céloom a mai napon nem az, hogy kikiáltssuk, milyen hazug és romlott a politika, esetleg arról vitatkozzunk, hogy különösen melyik oldala, és az azt kiszolgáló média. A kilencedik parancsolatot (amint a másik kilencet sem) nem az államon, hanem saját népén kéri számon Isten. Ne felejtjük: a bennünket megváltó Istennel való szövetség dokumentuma a tízparancsolat. Az a kérdés, hogy mit jelent nekünk a „ne tanúskodj hamisan” parancsolata, nekünk, akik állampolgárként élünk, ugyanakkor Krisztus követői vagyunk, sőt, arra hívtunk, hogy Krisztus nagy történetének részeseiként őt hordozzuk, róla tegyünk (igaz) bizonyosságot e világban?

E kérdés megválaszolásához a XX. századi francia szociológus és teológus, Jacques Ellul elemzését hívjuk segítségül a propagandáról. Mi a propaganda? Ellul értelmezésében „*politikai propagandáról akkor beszélünk, amikor egy kormány, párt, nyomásgyakorló csoport stb. befolyásoló technikákat alkalmaz azért, hogy a saját szempontjai szerint változtassa meg a közönség viselkedését. Az eszközök alkalmazása ennek megfelelően akaratlagos és kiszámított.*” (Kiss Balázs: Missziótól marketingig, http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavas/01_missziotol_marketingig/04.html, 2008. február 9.) Ellul gondolatmenetének meghatározó eleme, hogy nem pusztán a hatalomnak van szüksége a propagandára, hogy befolyásolja a véleményünket, gondolkodásunkat, megnyerjen minket magának. Erre különben is azt mondjuk, hogy nevetséges, velünk ez nem történik meg, szabad é önálló emberek vagyunk. Ellul szerint a propagáltaknak, nekünk, szükségünk van a propagandára, ellenkező esetben az nem működne. Létezik olyan lélektani szükség a modern tömegetársadalom emberében, amit ha a propaganda kielégít, akkor hatásos. Sőt, csak akkor lehet a propaganda sikeres, ha találkozik ezzel a bennünk lévő szükséggel. Ez a szükség több mindenből tevődik össze, amely tényezők a modern társadalom sajátosságai. Első az a vágy, hogy – a szavazáson túl is – részt vegyünk a politikában, az életünk alakításában. „Kisemberek” lettünk a tömegetársadalomban, de ezt nem tudjuk, és nem is akarjuk elfogadni. Szeretnénk úgy érezni, hogy fontosak vagyunk, hogy beleszólhatunk a döntésekbe, hogy értjük, mi történik a világban, hogy számít, amit gondolunk és cselekszünk. Ezt meglovagolja a propaganda, amely elhitei velünk, hogy ez így van: kész válaszokat, leegyszerűsített véleményeket ad a szánkba.

A modern tömegetájékoztató két jellemzője, hogy egymással gyakran összefüggéstelen „hír darabokat” tár elénk, valamint ezek jelentős része valami rosszról, katasztrófáról szól. A bennünket naponta érő száz és száz hír eredménye, hogy egy olyan világban érezzük magunkat, amely értelmetlen, összefüggéstelen és ugyanakkor még fenyegető is. Szüksége van az embernek egy keretre, amelyben az információ rendeződik, szüksége van egy átfogó magyarázatra, értelmet adó válaszokra. Ugyanakkor minél elveszettebb az ember, annál egyszerűbb magyarázat kell, minél pusztítóbb saját értékének elvesztése, annál nagyobb a szüksége van egy büszkélkedő, dicsekvő éltre. Ezt a propaganda, és csak a propaganda adja meg neki, mondja Ellul.

Egy másik lélektani szükség a negatív vágyak és indulatok területén jelentkezik. A propaganda igazol, rávesz arra, hogy jó az a rossz, amit az ember cselekszik, mert egy

felsőbb cél érdekében teszi – ismerjük ennek démoni valóságát akár csak a XX. században mind a náciizmus, mind a kommunizmus történelméből. A propaganda - ma is! - mederbe tudja terelni az ember gyűlöletét, frusztrációját az által, hogy ellenségképet ad. Ellul egy megjegyzésével summázom: „*A hatékony propaganda egy mindent átölelő világképet kell hogy adjon az embernek...*” (Ellul, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, 146.)

Meggyőződésem, hogy Ellul elemzése rámutat, hogy a mai Magyarországon, a politikai küzdelmek közepette, milyen propagandának vagyunk mindannyian kitéve, ill. miért és hogyan vagyunk mi is sebezhetőek. Mi köze mindennek a kilencedik parancsolathoz? Az, hogy a politikai hazugságok és vádaskodások nem nélkülünk és nem rajtunk kívül zajlanak. Részesei vagyunk, mert ezt választottuk, meg mert akaratumkon kívül is bevonattunk ebbe a folyamatba. És ezért, mint Krisztus népe, fel kell tegyük a kérdéseket magunknak: Mi az, amit meghallunk, meghallgatunk? Hogyan hat az ránk, és milyen indulatokat, szükségeket mozgat meg bennünk? Mit és hogyan adunk tovább mindebből (indulatok, információk, stb.)?

Három magatartásra szeretnék rámutatni, ami keresztények között is megtalálható, és ami a propaganda gyümölcse – nem Jézus Krisztusé. Az első a jól értesült, a fontoskodó, az, aki mindenkinél többet tud, és mindenkinél jobban részt vesz a dolgokban. Ő mindig tudja, mi történik a színpalak mögött, és ez a tudása érezteti vele, hogy fontos, értékes, hatással van. A másik, sokszor az előzővel karöltve, akinek minden gondolata a pártpolitika. Számára, hiába tagadja, az igazi világrendező elv, mindennek a célja és értelme nem Jézus Krisztusban és az ő nagy történetében van, hanem az aktuálpolitikában. A propaganda aznapi eseményeiben helyezi el magát, és éli az életét. A harmadik a gyűlölködő. Isten szeretete és parancsa ide vagy oda, ő megengedi magának, hogy gyűlölje a másik tábor, egy csoportot, megtűri a szívében az indulatot, és nem szégyelli a gyalázatos beszédet. Krisztushoz tartozunk – és a propaganda áldozata vagyunk? Krisztuséinak mondjuk magunkat, és közben észrevesszük, hogy mit hallunk, nézünk, mit fogadunk igazságként a szívünkbe, és milyen indulatokat adunk tovább? Nem az a célm, hogy arra hívjak mindenkit, csukjuk be a szemünket, fülünket, ne is törődjünk azzal, ami körbevesz minket. De nem lettünk-e részévé a hamis tanúbizonyoságnak mi is? Nem fogadjuk-e szívünkbe a propaganda eltorzított igazságait, és nem adjuk-e azt folyamatosan tovább? Nem veszítjük-e el ezzel a hamis, hazug bizonyosággal azt az elsődleges elhívásunk, hogy Jézus Krisztusnak legyünk igaz tanúi? És ha valami, nem az egyetlen igazságához, a Jézus Krisztushoz való megtérés segíthet ennek a bizalomvesztett és hazugságaiban fuldokló országnak? Vizsgáljuk meg a szívünk!

Nem kerülhetem meg, hogy ne szóljak egy aktuális témáról, ez pedig a Magyarországi Református Egyház állásfoglalása az egészségbiztosítás ügyében. A fentiekből nyilvánvaló, hogy az egyház nem lehet a propaganda részesévé, még ha nyomás is helyezkedik rá, nem állhat be semmilyen párt harcosának, vagy zsoldosának. Ha valamiért, hát ezért kerülöm, hogy a közélet témáit, szófordulatait, szlogenjeit hallassam újra és újra a szószéken. (Mintha a feladatunk a napi propaganda pro és kontra kommentálása lenne...) De valaki felteheti a kérdést: az, hogy a MRE ellenzi a nyereségérdekelt biztosítók bevonását az egészségügy finanszírozásába, az, hogy civil szervezetekkel és szakszervezetekkel összefog ebben a kérdésben, nem azt jelenti, hogy odadobja az örök evangéliumot egy napi ügyért, és azzal foglalkozik, amihez semmi köze? A propaganda erői ezt sugalmazzák újra és újra. Ezzel szemben a biblikus meggyőződés az, hogy az Isten népének igenis hallatnia kell a hangját olyan közéleti ügyekben, amelyekkel kapcsolatban egyértelműen vetődik fel a bibliai értékek megsértése. Az egészségbiztosítási törvény jelen formáját elutasító szakemberek nagy száma, a felsorakozó civil szervezetek állásfoglalásai, mind arra engednek következtetni, hogy azok az aggodalmak, amelyek szerint szegények és gazdagok egészségügyi ellátása szétválk a jövőben, igenis megalapozottak. Ha pedig így

van, jól teszi az egyház, hogy elutasítja ezt a törvényt. Ugyanakkor bizonyos, hogy történelme folyamán nem egyszer lett Isten népe a propaganda rabja, és hogy óvatosságra és bölcsességre van szüksége ezen a területen.

Egy bizalomvesztett, hazugságokkal teli, a propaganda által szétszaggatott országban élünk. Egymás megértésének, elfogadásának, az együttélésnek alapvető forrása, a nyelv, a beszéd beszennyeződött, elvesztette hitelét. A hamis tanúság, a hazugság mindennapossá, természetessé, normálissá vált. Arra hívtunk ebben a világban, hogy elsősorban Jézus Krisztusnak a tanúi legyünk. Szavainkkal, beszédünkkel, egész lényünkkel a mindennapi helyzetekben is annak az igazságnak vagyunk tagjai, amely igazságnak arca, neve, élete, halála és feltámadása van. Hamis tanúkat vonultattak fel ellene népe hatalmasai. Hiába a hitvány emberek, nem volt egységes, amit állítottak. De a vád és az ítélet így is megszületett, a Názáreti Jézusnak meg kellett halnia. Magukban azonban kevesek voltak. A vád átpolitizálásával rávették Pilátust arra, hogy mondja ki a halálos ítéletet. De még ez sem sikerült volna, ha nem tudják a népet a maguk oldalára állítani. A propaganda sikeres volt, és hamarosan a tömeg kórusban kiáltotta Pilátus előtt: feszítsd meg, feszítsd meg! Pilátus, bár tudta, hogy ártatlan, kiszolgáltatta őt neki. Az isteni igazságot a gyűlölködés hazugságának. Isten szeretetének ajándékát a hazug propagandának. Megéri Krisztushoz és az ő igazságához kötni magunkat? Van-e esélye annak, hogy az igazság szeretete felébe kerekedik a hazugságnak?

Nekünk, akiket Krisztus, az igazság megragadott, nincs más választásunk, mint Krisztus. Nem miénk az igazság, hanem mi vagyunk az övéi, és inkább és előbb vagyunk az övéi, mint bármilyen hazugság áldozatai és szolgálói. Ebben erősödjünk meg, és így újítsuk meg az Úr Jézus Krisztussal való szövetségünket az úrvacsora ünneplésében! Ámen!